

Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettisen toimikunnan toimintakertomus vuodelta 2012

1. Tutkimuseettisen toimikunnan toimintaperiaatteet Itä-Suomen yliopistossa

Itä-Suomen yliopisto (UEF) on sitoutunut valtakunnallisen Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettisiin periaatteisiin. Yliopistoon perustettiin akateemisen rehtorin päätöksellä 7.1.2010 Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettinen toimikunta.

Toimikunnan pääasiallisena tehtävänä on Itä-Suomen yliopistossa toteutettavien ihmisiin kohdistuvien ei-lääketieteellisten ja tarvittaessa myös muiden tutkimusten ennakoarviointi, tutkimuseettisen koulutuksen järjestäminen ja ohjeistusten laatiminen, asiantuntijaelimenä toimiminen mahdollisissa tutkimuseettisissä ongelmatilanteissa, tutkimuseettisen keskustelun ylläpitäminen yliopistossa sekä kansallisen tutkimuseettisen ohjeistuksen valmistelun seuraaminen ja siihen osallistuminen.

2. Toimikunnan kokoonpano, kokoukset, pöytäkirjat ja muistiot

Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettisessä toimikunnassa ovat yliopiston neljä tiedekuntaa sekä ylioppilaskunta. Vuoden 2012 aikana toimikunnan jäseniä ovat olleet:

professori Risto Turunen (pj), filosofinen tiedekunta

professori Päivi Atjonen, ajalla 20.8.2012 - 12.8.2013 professori Sinikka Pöllänen, filosofinen tiedekunta

professori Jukka Juutilainen, ajalla 20.8.2012 - 30.6.2013 professori Matti Nykänen, luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta

professori Riitta Julkunen-Tiitto, luonnontieteiden ja metsätieteiden tiedekunta

professori Kirsi Vähäkangas, ajalla 20.8.2012 - 16.9.2013 professori Jari Koistinaho, terveystieteiden tiedekunta

yliopistonlehtori Sari Voutilainen, terveystieteiden tiedekunta

professori Vilma Hänninen, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

professori Mirjami Paso, ajalla 1.9.2011 – 31.7.2012 ja yliopistonlehtori Ulla Vääänen, 1.8.2012 -, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

professori Anna-Maija Pietilä, Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin tutkimuseettinen toimikunta

professori Tapani Keränen, Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin tutkimuseettinen toimikunta

opiskelija Mari Vesalainen

opiskelija Katja Nuutinen 20.8.2012 alkaen

Toimikunnan sihteerinä on toiminut erityisasiantuntija Hannu Berlin hallintokeskuksesta, toukokuusta alkaen tutkimuskoordinaattori Anu Liikanen ja elokuusta suunnittelija Helena Suomalainen suunnittelu- ja kehittämissyksiköstä.

Vuoden 2012 aikana tutkimuseettinen toimikunta kokoontui kuukausittain heinäkuuta lukuun ottamatta. Toimikunta on kerran, päätösvaltaisuuden puutteen vuoksi, jatkanut kokoustaan sähköpostikokouksena asianmukaisten päätösten aikaansaamiseksi. Kokoukset on järjestetty videokokouksina Joensuun, Kuopion ja Savonlinnan kampusten välillä.

Käsiteltävien asioiden julkisuudesta toimikunta on noudattanut 13.5.2011 alkaen seuraavia periaatteita: Kokousten pöytäkirjat julkistetaan Itä-Suomen yliopiston Internet-sivuilla. Pöytäkirjoissa mainitaan tutkimussuunnitelmista haettujen eettisten ennakoarviointien hakijat ja lausunnon lopputulos yleisellä tasolla.

Kokouksista laaditaan valmistelumuistiot, joka sisältävät tarkemmat tiedot hakemusten sisällöistä ja lausunnoista perusteluineen. Valmistelumuistiot arkistoidaan vain toimikunnan käyttöön. Rajaamalla tutkimushankkeiden julkisuutta eettisen ennakoarvioinnin vaiheessa toimikunta suojelee hankkeita mahdolliselta tutkimusideoiden anastamiselta. Rajoitusta pidetään voimassa, kunnes tutkimus on käynnistynyt ja tutkija/tutkimusryhmä on sen julkistanut.

Mikäli toimikunnan kokouksiin on tulostettu asiakirjoja, puheenjohtaja ja sihteeri huolehtivat, että ne kaikki kokouksen päätteeksi tuhotaan.

Hakemusasiakirjojen, pöytäkirjojen ja muistioiden alkuperäiset paperikappaleet ovat toimikunnan sihteerin hallussa lukolliseen tilaan arkistoituina. Kun asian käsittelystä on kulunut kolme vuotta, dokumentit arkistoidaan yliopiston keskusarkistoon.

Toimikunnalla on käytössä suljettu levyalue, jonne vain toimikunnan jäsenillä on pääsy ja jonne kaikki kokousasiakirjat on tallennettu.

3. Toimikunnan käsittelemät lausuntopyyntö, ennakoarvot ja muut lausunnot vuonna 2012

Vuoden 2012 aikana Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettinen toimikunta on suorittanut hakemuksesta 28 tutkimushankkeen eettisen ennakoarvioinnin.

Lausuntopyynnön tieteenala:

farmasia	1
hoitotiede	10
kansanterveystiede	4
kasvatustiede	2
lääketiede	3
psykologia	1
ravitsemustiede	1
terveystiede	4
yhteiskuntatieteet	2

Lausuntopyynnön peruste:

Julkaisija edellyttää	17
Rahoittaja edellyttää	4
Tutkimuspartneri edellyttää	3
Muu TENK:n suositus	2
Muut syyt	2

Toimikunta on arvioinut pro gradujen tutkimussuunnitelmia ainoastaan tapauksissa, jolloin kyseisestä tutkimuksesta on ollut tavoitteena laatia julkaisu osana laajempaa tutkimushanketta ja suunniteltu julkaisufoorumi on edellyttänyt julkaisemisen ehdoksi eettisen ennakoarvioinnin.

Käsittelyn tulos:

Myönteinen lausunto ilman lisähuomautuksia	2
Myönteinen lausunto korjausten jälkeen, puheenjohtaja, sihteeri ja esittelijä tarkastavat korjaukset	13
Lausuntopyyntö palautettiin hakijalle korjattavaksi uusintakäsittelyä varten	7
Lausunnon antamiselle ei ollut perusteita	6

Vuoden 2012 lopussa viiden hakemuksen käsittely oli kesken.

Toimikunta on antanut Tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle lausunnot Hyvän tieteellisen käytännön ohjeen luonnoksesta sekä Tutkijan ansioluettelomallista. Päivitetyt valtakunnalliset Hyvän tieteellisen käytännön ohjeet sekä tutkijan ansioluettelomalli otetaan käyttöön vuoden 2013 alusta.

4. Käsitellyistä eettisistä ennakoarvioinneista tehtyjä erityisiä huomioita

Tutkimuseettisen ennakoarvioinnin kannalta yleisimpien puutteiden välttämiseksi toimikunta suosittaa erityisen huomion kiinnittämistä seuraaviin seikkoihin:

Tutkimussuunnitelman tulee olla riittävän tarkka ja yksityiskohtainen kokonaiskuvan aikaan saamiseksi koko tutkimusprosessista ja sen eri vaiheista.

Puutteellisesti esitetty aineistonhallinta on tavallisimpia syitä lausuntohakemuksen palauttamiseen tutkijoille. Aineistonhallintaan ei ole käytettävissä selkeää ohjeistusta, joskin on tiedossa, että Helsingin yliopistossa ollaan laatimassa kyseistä ohjeistusta. Tarkoitus on että kyseistä ohjetta voitaisiin käyttää myös muissa yliopistoissa ohjeistuksen pohjana.

Aineistonhallintaa käsitellään IEEA-seurantaryhmän järjestämässä seminaarissa huhti-toukokuussa 2013.

Mikäli toisin ei ole tutkittavien kanssa sovittu, tulee tutkittavien anonymiteettiä turvata huolellisesti kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkimuksissa, joissa aineistona on monimuotoista tutkimusmateriaalia esim. kuvia, videoita ja Internet-kotisivustoja, tulee aineiston keruu, säilytys ja arkistointi suunnitella erityisen huolellisesti. Tutkimussuunnitelmissa toteamukset ”tullaan noudattamaan yliopiston vallitsevia käytäntöjä” eivät ole riittävää suunnittelua. Kun tutkimusmateriaali sisältää tutkittavien tunnistettavuuden kannalta arkaluonteista tietoa, ei tutkijan koti ole aineiston säilyttämiseksi riittävän turvallinen paikka. Aineistot tulee säilyttää tutkimusyksikön valvotuissa ja lukituissa tiloissa.

Tieto siitä, että aineistot ovat vain tutkijan/tutkimusryhmän käytössä, tulee ilmetä niin tutkimussuunnitelmassa kuin tutkittaville jaettavissa tiedotteissa ja muissa asiapaperissa. Tutkittaville jaettavissa tiedotteissa ja suunnitelmissa tulee mainita, että tutkittava voi tutkimusprosessin missä tahansa vaiheessa keskeyttää osuutensa siihen ja vaatia luovuttamansa tiedot poistettaviksi tutkimusaineistosta.

Yleisenä ohjaavana periaatteena tulee olla se, että tutkittava on tietoinen siitä, mihin häneltä kerättävää tietoa käytetään.

Jos tutkittavan lisäksi tietoa kerätään kolmansilta osapuolilta (esim. vanhemmat, tukihenkilöt), tulee kaikkien osapuolten olla tietoisia tästä toimintatavasta.

Jos on syytä olettaa, että tutkimustilanne aiheuttaa tutkittavalle normaalista arkielämästä poikkeavaa haittaa tai harmia, tutkijan tulee etukäteen suunnitella mekanismit tilanteen käsittelemiseksi. Tilanteessa saattaa olla aiheellista informoida etukäteen terveydenhuollon organisaatiota.

5. Yhteistyö, koulutus ja vierailut

Tutkimuseettisellä toimikunnalla ja Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin tutkimuseettisellä toimikunnalla on kaksi yhteistä jäsentä.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ja muiden tutkimuseettisten organisaatioiden (ETENE, TJNK) järjestämiin koulutustilaisuuksiin ja tapahtumiin UEF:n eettinen toimikunta on osallistunut seuraavasti:

- TENK:n Eettisen ennakkoarvioinnin teemaseminaari Helsingissä 20.3.2012, jossa puhujina mm. toimikunnan puheenjohtaja Risto Turunen sekä Uef:n tutkimuseettisen toimikunnan jäsen ja Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin tutkimuseettisen toimikunnan puheenjohtaja Tapani Keränen
- TENK:n järjestämä Etiikan päivä Helsingissä 14.11.2012, johon toimikunnasta osallistuttiin.

Puheenjohtaja Turunen kutsuttiin Ihmistieteiden eettisen ennakkoarvioinnin - seurantaryhmän puheenjohtajaksi syksyllä 2012.

Toimikunta vastasi pääosin luentojen sisällöstä tutkimusneuvoston järjestämässä jatkokoulutettaville suunnatussa tutkimuseetiikan seminaarissa 4. – 5.10.2012.

Hyvät käytännöt

Toimikunta otti syyslukukaudella käyttöön esittelymenettelyn, jossa yksi toimikunnan jäsenistä perehtyy hakemukseen, esittelee sen toimikunnalle ja kiinnittää huomion

oleellisiin asioihin käsittelyn pohjaksi. Esittelyt jaetaan asiantuntijuusaloittain, ja sihteeri sopii esittelyt tasapuolisesti jäsenille siten, että kunkin työmäärä on kohtuullinen.

Kehitysehdotuksia

Tutkimuseetiikan näkyvyyttä yliopistossa tulee lisätä, samoin keskustelua tutkimuseetiikasta tulee käydä jatkuvasti ja tutkimuseettiseen koulutukseen tulee niin perus- kuin jatkokoulutuksessa panostaa enemmän.

Näiden kehittämiskohteiden osalta konkreettisina toimenpiteinä käynnistetään tutkimuseettisen blogin ylläpito UEF:n verkkosivuilla, tehostetaan toimikunnan tiedekunta- ja laitosvierailuja sekä tehostetaan yhteistyötä ammattikorkeakoulujen kanssa.